

INGLIZ TILI VA O‘ZBEK TILI: GRAMMATIK JIHATDAN TAQQOSLASH

Ravshanova Zulfiya Rahmatali qizi

O‘zbekiston Davlat Jahon tillari universiteti,

1-bosqich talabasi

Ilmiy rahbar: PhD., dots. X. Muxammedova

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tili va o‘zbek tili grammatik jihatdan taqqoslanadi. Ikkala tilning tuzilishidagi farqlar, jumladan, so‘z tartibi, fe‘l zamonlari, artikl va qo‘shimcha tizimi, hamda ot-sifat moslashuvi kabi grammatik jihatlar tahlil qilinadi. Maqolada tilshunoslik, tarjimashunoslik va amaliy tarjima nuqtai nazaridan til farqlarining ahamiyati ko‘rsatib o‘tiladi.

Kalit so‘zlar: ingliz tili, o‘zbek tili, grammatika, fe‘l zamonlari, so‘z tartibi, tarjima, qo‘shimchalar, artikl, ot-sifat moslashuvi, analitik va agglutinatativ tuzilma

Til – bu har bir xalqning tafakkuri, dunyoqarashi va madaniy qadriyatlarining ifodasidir. Har bir millat o‘ziga xos til tizimiga ega bo‘lib, bu tizim orqali u dunyoni qanday qabul qilishi va uni qanday ifoda etishini namoyon qiladi. Ingliz va o‘zbek tillari turli til oilalariga mansub bo‘lgani sababli, ularning grammatik tuzilmalari o‘rtasida sezilarli farqlar mavjud. Bu farqlar, ayniqsa tarjima jarayonida yaqqol ko‘zga tashlanadi. Shu bois tarjimon uchun har ikki tilning grammatik xususiyatlarini chuqur anglash va ulardan maqsadga muvofiq foydalanish tarjimaning aniqligi va tabiiyligini ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Til tizimlari o‘rtasidagi bu farqlar nafaqat sintaktik va morfologik darajada, balki uslubiy va kontekstual jihatdan ham o‘z aksini topadi. Tarjimon ana shu murakkab jihatlarni hisobga olgan holda, matn mazmuni va ruhini saqlagan holda soddalashtirish, moslashtirish yoki qayta tuzish strategiyalaridan foydalanishi zarur bo‘ladi.

Ingliz tili german tillar oilasiga mansub bo‘lib, analitik tuzilishga ega. Bu degani, grammatik ma‘no ko‘pincha yordamchi fe‘llar, predloglar va artikllar yordamida ifodalanadi. Masalan, “she has done” jumlasida “has” yordamchi fe‘l zamon ifodalovchi vosita sifatida ishlatiladi. Bu holat ingliz tilida grammatik ma‘nolarni alohida so‘zlar yordamida ifodalash odatiy ekanligini ko‘rsatadi. O‘zbek tili esa turkiy tillar oilasiga mansub bo‘lib, agglutinatativ tuzilmaga ega. Bunda grammatik ma‘no asosan so‘z oxiriga qo‘shiladigan affikslar -qo‘shimchalar orqali ifodalanadi. Masalan, “qilayotgan edim” jumlasida har bir qo‘shimcha – “-ayotgan”, “-di”, “-m” – alohida grammatik ma‘no bildiradi: harakat davomiyligi, o‘tgan zamon va shaxs. Bu ikki til o‘rtasidagi grammatik struktura farqlari tarjima jarayonida muhim muammo bo‘lib xizmat qiladi, chunki bir tilning ifoda vositasi boshqa tilga to‘g‘ridan-to‘g‘ri mos kelmasligi mumkin.

Ingliz tilida qatʼiy SVO (Subject-Verb-Object) yaʼni subyekt–feʼl–obyekt soʻz tartibi mavjud. Masalan: “He drives a car.” Bu tartibdan foydalanilmasa gap mazmunining buzilishiga yoki grammatik xatoga olib keladi. Oʻzbek tilida esa SOV (Subyekt–Obyekt–Feʼl) tartibi asosiy boʻlsa-da, soʻz tartibi nisbatan erkin. Masalan: “U kitob oʻqiydi” jumlasini “Kitob oʻqiydi u” yoki “Oʻqiydi u kitob” tarzida ham ishlatish mumkin boʻlib, bunda urgʻu va ohang oʻzgaradi, lekin maʼno saqlanib qoladi. Bu farq tarjimada soʻzlarning joylashuvi va urgʻu masalalarida katta rol oʻynaydi. Ingliz tilida zamonlar tizimi juda keng va murakkabdir. 12 ta asosiy zamon mavjud boʻlib, ular oddiy, davomli, tugallangan va tugallangan-davomli shakllarda hozirgi, oʻtgan va kelasi zamonlarga boʻlinadi. Masalan, “I have been working” – bu zamon harakatning uzoq davom etganini va hali ham tugallanmaganini bildiradi. Oʻzbek tilida esa zamonlar tizimi soddaroq: hozirgi, oʻtgan va kelasi zamon. Harakatning davomiyligi, boshlangan vaqti yoki natijasi koʻpincha kontekst orqali yoki qoʻshimchalar yordamida ifodalanadi. Tarjimon ingliz tilidagi zamon farqlarini toʻgʻri anglab, oʻzbek tilidagi ekvivalentlarini topishi kerak. Ingliz tilida artikllar (a, an, the) juda muhim grammatik vosita hisoblanadi. Masalan, “a computer” – nomaʼlum kompyuter, “the computer” – muayyan kompyuter. Oʻzbek tilida esa artikllar yoʻq, bunday farqlar kontekst orqali anglashiladi. Bundan tashqari, oʻzbek tilida egalik, koʻplik, kelishik qoʻshimchalari orqali grammatik maʼnolar ifodalanadi: “sumkamda” – “sumka” + “-m” (egalik) + “-da” (joy kelishigi). Bu farqlar tarjimada ayni grammatik ifodalarni yoʻqotmasdan uzatishda muhim ahamiyatga ega. Oʻzbek tilida ot va sifatlar grammatik jihatdan bir-biriga moslashadi. Masalan: “mening yangi daftarim” – bu yerda sifat, egalik olmoshi va ot grammatik jihatdan bogʻlangan. Ingliz tilida esa bu semantik darajada amalga oshadi: “my new notebook”. Sifatlar grammatik jihatdan oʻzgarmaydi, doimo otning oldidan keladi. Bu jihatlar tarjimada toʻgʻri joylashtirilishi va aniqlik saqlanishi kerak. Tarjima jarayonida eng murakkab masalalardan biri – bu ingliz va oʻzbek tillaridagi feʼl zamonlari oʻrtasidagi tafovutlarni toʻgʻri anglash va uzatishdir. Ingliz tilida feʼl zamonlari tizimi ancha murakkab boʻlib, ayniqsa Perfect Continuous (tugallangan-davomli) zamon shakllari oʻzbek tilida aniq grammatik moslamaga ega emas. Ushbu zamonlar harakatning uzoq davom etgani, hali tugallanmaganini yoki natijasi hozirgi paytda sezilayotganini bildiradi. Oʻzbek tilida esa bu kabi nozik aspektual maʼnolar asosan kontekst, qoʻshimcha soʻzlar yoki feʼl shakllari yordamida ifodalanadi.

Masalan, ingliz tilidagi “She has been living here for five years” jumlasini bevosita tarjima qilinmasa, undagi harakat davomiyligi va natijasi yoʻqolishi mumkin. Shu sababli bu gapni oʻzbek tilida quyidagicha ifodalash maqsadga muvofiq: “U bu yerda besh yildan buyon yashab kelmoqda” yoki “U besh yildirki shu yerda yashayapti.” Har ikki variantda ham ingliz tilidagi Perfect Continuous zamonining mazmuni – yaʼni

harakatning boshlanishi o‘tgan zamonda bo‘lib, hozir ham davom etayotgan holati – kontekstual tarzda to‘liq aks ettiriladi.

Bundan tashqari, ingliz tilidagi zamonlar ayrim hollarda harakatga nisbatan ko‘proq nozik semantik munosabatlarni bildiradi. O‘zbek tarjimonlari bu holatlarda faqat fe‘l zamoni emas, balki gapning umumiy ohangi, qo‘shimcha so‘zlar va uslubiy vositalardan foydalanish orqali ma‘noni to‘liq yetkazishlari kerak bo‘ladi. Bu tarjimada grammatik muvofiqlikdan tashqari, mazmuniy va uslubiy moslikni ham ta‘minlash zarurligini ko‘rsatadi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, ingliz va o‘zbek tillari grammatik jihatdan juda katta farqlarga ega. Bu farqlar tarjima jarayonida tarjimon oldida grammatik, semantik va uslubiy muammolarni keltirib chiqaradi. Shuning uchun har ikki tilning grammatik tizimini chuqur o‘rganish, ularni amalda solishtirish va tarjima nazariyasi asosida izchil tahlil qilish muhimdir. Bu nafaqat tarjimaning aniqligini, balki madaniyatlararo muloqot samaradorligini ham ta‘minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G‘ofurov I., Mo‘minov O., Qambarov N. (2016). Tarjima nazariyasi. Toshkent: Tafakkur-Bo‘stoni.
2. Azimova, N. (2016). English Grammar for Uzbek Learners. Tashkent: World Languages Publishing.
3. Swan, M. (2016). Practical English Usage. Oxford University Press.
4. Catford, J. C. (1965). A Linguistic Theory of Translation. Oxford University Press.
5. <https://oriens.uz> – Internet sayt